



LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas ielā 25, Rīgā, LV – 1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2012.gada 7.decembrī Nr. 1-6/15
Uz 08.11.2012. Nr.1-04/349-pav

**Satversmes tiesas tiesnesim
Kasparam Balodim**
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2012-16-01

Šā gada 12. novembrī Tiesībsarga birojā saņemts Jūsu lēmums, ar kuru Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2012-16-01 „Par likuma „Par tiesu varu” 86. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 102. pantam”.

Lēmumā tiesībsargs uzaicināts izteikt viedokli par to, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 102. pantam, kā arī lūgts atbildēt uz vairākiem jautājumiem. Lēmumam pievienota tiesneša Jāņa Neimaņa (turpmāk – pieteicējs) konstitucionālās sūdzības kopija.

Likuma „Par tiesu varu” 86. panta trešā daļa paredz: „Tiesneša amats nav savienojams ar piederību pie partijām un citām politiskajām organizācijām.” Savukārt Satversmes 102. pants noteic: „Ikvienam ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās.”

Tiesības uz pulcēšanās un biedrošanās brīvību iekļautas arī Latvijai saistošās 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 11. panta pirmajā punktā: „Jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības dibināt arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses.”

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā ir paplašinājusi Konvencijas 11. panta piemērošanu, attiecinot to ne tikai uz biedrošanās brīvību un tiesībām dibināt arodbiedrības, bet arī uz tiesībām dibināt politiskās partijas un darboties tajās. Konvencijas 11. pants ir cieši saistīts arī ar 10. pantu, kas noteic tiesības uz

vārda brīvību. Vārda un izteiksmes brīvība ir viens no biedrošanās brīvības mērķiem. Šīs brīvības veicina sabiedrības progresu un katra indivīda papildījumu. To savos spriedumos vairākkārt ir uzsvērusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.

Bez vārda, pulcēšanās un biedrošanās brīvības demokrātiska sabiedrība nav iedomājama. Tādēļ sabiedrības vēlme aktīvi iesaistīties politiskā darbībā, nevis tikai kritizējot politiskos procesus, bet līdzdarbojoties, liecina par zināmu pilsonisku briedumu. Pieteicējs norāda, ka Latvijas politiskās sistēmas vājuma cēlonis balstās uzskatā, ka darboties politiskajā partijā drīzāk ir netikums. Tiesībsargs piekrīt šim iesniedzēja viedoklim, kā arī uzskata, ka Latvijas sabiedrības aktīvāka iesaiste politiskajos procesos, izstrādājot lēmumus, veidotu arī lielāku piederības sajūtu valstij un sabiedrībai.

Tai pat laikā jāuzsver, ka demokrātiskā sabiedrībā lielākā daļa tiesību paredz zināmus ierobežojumus, kuri nepieciešami, lai respektētu citu sabiedrības locekļu likumīgās tiesības un intereses. Tādējādi Konvencijas 11. panta otrā daļa noteic: „Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziedzīgus nodarījumus, aizsargātu veselību vai tikumību, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Šis pants neliedz noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku, policijas vai valsts pārvaldes sastāvā.”

Ierobežojumi tiesnešiem, valsts ierēdņiem un citām amatpersonu kategorijām darboties politiskajās partijās un apvienībās minēti gan vairākos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Ždanoka pret Latviju* atzinusi, ka „plurālisms un demokrātija balstās uz kompromisu, kas prasa dažādas piekāpšanās no indivīdu puses, kuriem reizēm ir jābūt gataviem ierobežot dažas no savām brīvībām, lai nodrošinātu lielāku valsts stabilitāti kopumā.”¹

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā pausts viedoklis, ka dalībvalstīm ir samērā plaša rīcības brīvība, nosakot ierobežojumus atsevišķām amatpersonu kategorijām darboties politikā. Piemēram, lietā *Rekvényi pret Ungāriju*² Eiropas Cilvēktiesību tiesa paudusi viedokli, ka pienākums noteiktām valsts amatpersonu kategorijām atturēties no politiskām aktivitātēm ir ar mērķi veicināt konsolidāciju un plurālistiskas demokrātijas saglabāšanu sabiedrībā.

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 16. marta spriedums lietā Nr. 58278/00 *Ždanoka pret Latviju*, 100.punkts

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 25390/94 *Rekvényi pret Ungāriju*, 41. punkts

Kā no Konvencijas 11. panta otrās daļas izriet, tad demokrātiskā sabiedrībā jebkuriem cilvēktiesību ierobežojumiem ir jābūt attaisnotiem ar svarīgu sociālu nepieciešamību, tātad tiem jābūt noteiktiem ar likumu, tiem jāatbilst leģitīmam mērķim un tiem ir jābūt samērīgiem.

Ierobežojums noteikts ar likumu, kas netiek apstrīdēts.

Kā pieteicējs norāda, tad apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir nodrošināt tiesneša neatkarību. Šim viedoklim var piekrist. Tomēr tiesībsarga ieskatā ne mazāk svarīgs leģitīmais mērķis ir sabiedrības interešu ievērošana. Sabiedrībai ir tiesības uz taisnīgu, neatkarīgu un objektīvu tiesu.

Vērtējot tiesu varas neatkarību tiesas spriešanā, Eiropas Padomes Ministru Komiteja norādījusi, ka „lēmumu pieņemšanas procesā tiesnešiem ir jābūt neatkarīgiem un spējīgiem rīkoties bez jebkāda veida ierobežojumiem, nepamatotas ietekmes, spiediena, draudiem vai iejaukšanās no jebkādas puses vai jebkāda iemesla dēļ. Likumam ir jāparedz sankcijas pret personām, kuras jebkādā veidā cenšas ietekmēt tiesnešus.”³

Tiesībsargs uzskata, ka tiesnesis drīkst darboties tikai saskaņā ar likumu, faktiem, zināšanām un savu sirdsapziņu. Tikai pilnīga brīvība no ārējas ietekmes var nodrošināt absolūtu neatkarību tiesas izspriešanā. Pat pieņemot, ja pie politiskas partijas piederošs tiesnesis ir absolūti godīgs un neizpauž ziņas par lietām ārpus tiesu sistēmas, sabiedrībai tomēr var pastāvēt bažas par šādas tiesas objektivitāti. Tādēļ laikā, kad tiesu varas prestižs sabiedrības acīs nav pietiekami augsts, svarīgi ir stiprināt tiesu varas autoritāti, to panākot ar tiesnešu neatkarību un augstu darba kvalitāti.

Līdzīgs viedoklis pausts Banglades principos par tiesas rīcību: „Tiesnesim nevajadzētu iesaistīties nepiemērotās sabiedriskās diskusijās. Iemesls ir skaidrs. Pati tiesneša darbības būtība ir spēja uzlūkot debates tēmu objektīvi un juridiski. Vienlīdz svarīgi ir tiesnesim, lai sabiedrība to uzlūko kā tādu, kam ir objektīva, bez aizspriedumu, taisnīga un neatkarīga attieksme, kas ir svarīga tiesneša iezīme. Ja tiesnesis nonāk politiskā arēnā un piedalās publiskās debatēs – vai nu paužot viedokli par strīdīgiem jautājumiem, diskutējot sabiedrībā ar publiskām personām vai arī publiski kritizējot valdību – viņu neuztvers tiesas sēdē kā tiesnesi. Tiesnesi neuztvers kā objektīvu, kad viņš izlems strīdus, par kuriem ir izteicis viedokli publiski.”⁴

Demokrātiskā valstī sabiedrības cieņa un uzticība tiesai un tās spējai panākt godīgu lietas atrisinājumu ir ļoti būtiska. Šobrīd tiesnešu iesaiste politikā

³ Eiropas padomes Ministru Komitejas rekomendācija Nr. R(94) 12 <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534553&SecMode=1&DocId=514386&Usage=2>

⁴ Komentāri par Banglades principiem par tiesas rīcību, 136. punkts. 2007. gads, http://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf

varētu tikai šo uzticību un cieņu pret tiesu sistēmu mazināt, nevis vairot. Kā liecina socioloģiskās aptaujas, sabiedrības uzticība politiskajām partijām dotajā brīdī ir ļoti zema. Šāda attieksme ir pašu politisko partiju rīcības rezultātā. Nav neviena politiska partija, kura būtu stabila un kura pastāvētu vēl kopš neatkarības sākuma. Tādēļ ļoti iespējams, ja tiesnesis iestātos vienā partijā, pēc dažiem gadiem viņš jau varbūt vēlētos mainīt partiju un tas grautu tiesu varas prestižu sabiedrības acīs.

Eiropas Padomes Venēcijas komisija, uzsvērusi, ka „tiesnešiem nevajadzētu sevi nostādīt situācijā, kurā to neatkarība vai objektivitāte varētu tikt apšaubīta. Tas pamato nacionālos noteikumus par tiesu varas amata nesaderību ar citiem pienākumiem un ir arī iemesls, kādēļ daudzas valstis ierobežo tiesnešu politiskās aktivitātes.”⁵

Pieteicējs norāda, ka tiesnešu neatkarību jau paredz Satversmes 83. pants. Tomēr jāatzīmē, ka Satversmes 83. pants, kas noteic, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti, nerunā par neatkarību no politisku partiju ietekmes. Tāpat pieteicējs norāda arī uz procesa likumiem, kas noteic tiesnesim pienākumu sevi atstatīt, ja pastāv apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti. Tiesībsargs uzskata, ka šīs normas nav pietiekamas, lai nodrošinātu tiesnešu neatkarību un risks pastāv, vai, esot politiskās partijas biedram, tiesnesis baudīs šo neierobežoto brīvību izlemt lietu vai viņš būs spējīgs rīkoties bez jebkādiem ierobežojumiem un iejaukšanās. Paša tiesneša, lietas dalībnieku izvērtēšana, vai piederība politiskai partijai traucē lietas izspriešanu, neatbilst arī procesuālās ekonomijas principam. Tādēļ skaidrs aizliegums tiesnesim darboties politiskās partijās ir juridiski precīzāks un procesuāli ekonomiskāks līdzeklis.

Ierobežojums tiesnešiem darboties politiskās partijās vērtējams kā samērīgs. No cilvēktiesību aspekta raugoties, izvērtējot ierobežojumu samērīgumu, būtiski ir nodrošināt alternatīvas. Būt aktīvam politikā tiesnesim iespējams arī, neesot politiskās partijas biedram. Jāpiekrīt pieteicējam, ka jebkuram sabiedrības loceklim ir politiski uzskati, arī tiesnešiem. Tiesnesis demokrātiskā sabiedrībā bauda vārda brīvību kā ikviens cits sabiedrības pārstāvis, šī tēze atrodama jau iepriekš pieminētajos Bangladeses principos par tiesas rīcību. Tomēr šai kategorijai eksistē zināmi ierobežojumi. „Tiesnesis, kas ir iecelts amatā, neatsakās no vārda brīvības, tiesībām apvienoties biedrībās, kuras bauda pārējie sabiedrības locekļi. Tāpat tiesnesis neatsakās no agrākiem politiskiem uzskatiem un nepārstāj interesēties par politiskiem jautājumiem. Tomēr ierobežojumi ir nepieciešami, lai saglabātu sabiedrības uzticēšanos tiesu sistēmas objektivitātei un neatkarībai. Nosakot nepieciešamo tiesu sistēmas iesaistes līmeni publiskajā debatē, ir divi apsvērumi. Pirmais – vai tiesneša iesaiste ievērojami mazinātu uzticēšanos viņa objektivitātei. Otrais – vai šāda

⁵ Eiropas Padomes Venēcijas komisija. Ziņojums par tiesu sistēmas neatkarību. Pirmā daļa: tiesnešu neatkarība. 2010. gada 12.-13. marts. [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)004-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)004-e.pdf)

iesaiste nevajadzīgi pakļautu tiesnesi politiskiem uzbrukumiem vai būtu savienojams ar amata cieņu. Ja ir kāds no šiem gadījumiem – tiesnesim būtu jāizvairās no šādas iesaistes.”⁶

Politiskos uzskatus visi balstiesīgie sabiedrības locekļi, tai skaitā tiesneši, pauž, balsojot vēlēšanās. Latvijas normatīvie akti ļauj tiesnesim baudīt ne tikai aktīvās, bet arī pasīvās vēlēšanu tiesības, atļaujot kandidēt vēlēšanās. To noteic Saeimas vēlēšanu likuma 6. panta ceturtā daļa un Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 10. panta pirmā daļa. Tomēr ievēlēšanas gadījumā Saeimā un Republikas pilsētas domē un novada domē tiesnesis zaudē savu tiesneša amatu. Pieteicējs norāda, ka starp šīm normām pastāv sistēmiska pretruna, jo, lai tiesnesis varētu kandidēt no politiskas partijas saraksta, tam jābūt piederīgam attiecīgajai politiskajai partijai.

Tiesībsarga ieskatā šeit nav saskatāma sistēmiska pretruna. Ir iespējams, ka, izlemjot uzsākt politisku karjeru, tiesnesis nolemj kandidēt vēlēšanās. Normatīvajos aktos nav minēts, cik ātrā laikā tiesnesim jāatstāj amats, ja viņš izlemj kandidēt vēlēšanās. Lai arī no normatīvajiem aktiem skaidri izriet, ka tiesneša amats un deputāta amati nav savienojami, praktiski to nebūtu iespējams izdarīt vienas dienas laikā. Latvijas tiesnešu ētikas kodekss pieļauj, ka tiesnesis var palikt amatā priekšvēlēšanu kampaņu laikā, būdams deputāta kandidāts Saeimas vai pašvaldību vēlēšanās. Administratīvā apgabaltiesa, 2010. gada 29. oktobrī iesniedzot Satversmes tiesā pieteikumu „Par Saeimas vēlēšanu likuma 6. panta pirmās daļas, ciktāl tā attiecas uz tiesnesi, kurš pieteikts par deputāta kandidātu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam” norādījusi, ka tiesneša pieteikšana par deputāta kandidātu nenozīmē viņa piederību attiecīgai politiskajai organizācijai, jo ir tikai saistīta ar tiesneša atbalstu šīs organizācijas nostājai un mērķiem.

Pieteicējs norāda, ka vēlētos darboties politiskā partijā, lai stiprinātu Latvijas valsts demokrātiskos pamatus. Tiesībsargs uzskata, ka tiesnesis var dažādos veidos iesaistīties valsts un pašvaldību lietu risināšanā, un tam nav nepieciešama piederība kādai politiskai partijai, jo Satversmes 101. panta pirmā daļa paredz: „Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.”

Jāatzīmē arī, ka Augstākās tiesas tiesnesim, pieņemot kasācijas instances nolēmumus, ir pietiekoši liela rīcības brīvība, definējot un interpretējot tiesības, tādējādi dodot savu tiesībpolitisko ieguldījumu demokrātiskās valsts stiprināšanā.

Noslēgumā jānorāda, ka Eiropas Savienības dalībvalstu prakse attiecībā uz tiesnešu dalību politiskās partijās atšķiras. Austrijā, Spānijā, Itālijā, Īrijā, Somijā un Zviedrijā tiesnešiem jābūt neatkarīgiem, nav atrodamā norāde, ka

⁶ Komentāri par Bangladeses principiem par tiesas rīcību, 134. punkts. 2007. gads
http://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf

aizliegts darboties partijās.⁷ No Vācijas tiesnešu likuma (*Deutsches Richtergesetz*) 39. panta izriet, ka Vācijā tiesneši var iesaistīties politiskā darbībā.⁸ Aizliegums tiesnešiem būt politisko partiju biedriem pastāv Igaunijā, Slovēnijā, Ungārijā, Lietuvā un Polijā.⁹ Tiesībsarga rīcībā nav informācijas kāda bijusi minēto valstu argumentāciju, nosakot šo aizliegumu. Vienlaicīgi tiesībsargs uzskata, ka Latvijā aizlieguma mērķis nav bijis novērst Komunistiskās partijas ietekmi, jo Komunistiskās partijas darbība Latvijā jau bija aizliegta pirms apstrīdētās normas pieņemšanas.

Ņemot vērā augstāk izklāstītos argumentus, tiesībsarga ieskatā apstrīdētā norma atbilst Satversmes 102. pantam.

Ar cieņu,
tiesībsarga vietniece

I. Piļāne

Ostrowska 67686768

⁷ http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_prof_ec_lv.htm

⁸ <http://www.gesetze-im-internet.de/drig/index.html>

⁹ http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_prof_ec_lv.htm